

խընդիր: Հրատարակուած վաստակագիրքը անգիր չեն թողնում այդպիսի հայեացքներէ:

Օրին օգնականը Վարաքաղի Ս. Յակոբ վանքի վանահայր Մինաս վարդապետն էր, որին մեղիքները Օրին այցելութեան ժամանակ կարգել էին իրենց «վէքել»: Սա սահմանափակ մէկն էր, անկարող Օրին դերը կատարելու, թէ և նրա գործի շարունակողը մնաց և թէ և մինչև անգամ հայերէն ուղիղ գրել չգիտէր: Նա պարզ տեղեկութիւններ հաղորդելուց առաջ չանցաւ, որոնք մատամբ կորցրին իրենց Նշանակութիւնը Պետրոս Մեծի մահաց յետոյ, երբ քաղաքականութիւնը վախուեց, 1716 թ. Հայաստան ճանապարհորդելով Պանծատարի կաթողիկոսից ձեռնադրուեց եպիսկոպոս և խնդրեց կաշարեց իրեն կարգել թեմական առաջնորդ Ռուսաստանում ցրուած հայերի վրայ, իսկ 1722 թ. խնդրում է Հայոց եկեղեցու համար տեղ տալ թէ Պետերբուրգում և թէ Պոսեյմպում: Նա մեռաւ մոռացութեան մէջ:

Այսքանով մենք առ այժմ վերջացնում ենք մեր առելիքը պ. Եղեանի գրքի մասին. սակայն հրատարակուած թղթերը պարունակում են անհատում գանձ ժամանակագրական, տեղագրական, տոմարային պատմական խնդիրների վերաբերմամբ, իսկ հայերէն ընդգիրը խիստ հետաքրքիր և կարևոր է լեզուի համար ևս: Մեր մեղիքներն ու բէկերը, խօսքս միայն հին ծագում ունեցողների մասին է, թող հետաքրքրուին փոքր ինչ իրենց ծագումով, իրենց ընտանիքների աւանդական առաքելի յատկութիւններով, թղթերը փայլուն արտայայտութիւն են այդ յատկութեանց, որ պարտական են իրեն որբացան աւանդ, իրենց սերունդներին հաղորդելու: Այդ թղթերի մասին, մանաւանդ ակադեմիկ Սէն-Մարտենի՝ Հայաստանի ուսումնասիրութեան ծրագրի մասին, յոյս ունիմ ուրիշ առթիւ գրելու, այստեղ կհամենայն մի ցանկութիւն յայտնած լինել, գրքի ամբողջ ներածութիւնը համարեա անկախ աշխատութիւն է, նա թէ լեզուի և թէ գրքի թանգութեան պատճառաւ (դիմեն է 5րդ) անմատչելի է մնալու մեր ընթերցող հասարակութեան մեծամասնութեանը, ուստի անհրաժեշտ էր նրան ամբողջովին թարգմանել և թեթեւ գնով մեծամասնութեան մատչելի կացուցանել: Չուտ ուսումնական ներածութիւնը անհասկանալի չի մնալ այդ դասակարգի ընթերցողներին, և ուրախալի կլինէր, եթէ նա այդ տեսակ գրքերով կազմէր իւր գրական ճաշակը:

Մերսոյ վարդապետ.

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ 75-ԱՄԵՆՅ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՍԵՍԵԱՆ ՀԵՅՈՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԳՊՐՈՑԻ, որ ի Թիֆլիզ. Հատար Ա. (1824—1850 թ.) վեց պատկերով. — Աղիսանդր Դ. Երիցեանց. հրատ. Ներսիսեան Հայոց Հոգևոր Գործիչ. — Թիֆլիզ, 1898: — Այս կարևոր երկասիրութիւնը լոյս էր տեսել և ուղարկուել մեզ արդէն ամառուայ սկզբներին, և մեր կողմից դժուար ներելի զանցառութիւն կլինէր տարին վերջացնել առանց դոնէ մի քանի խօսքով ծանօթութիւն տալու նորա մասին, որ ամենապատուաւոր տեղ է բռնում հայկական գրականութեան տարուայ ընթացքում յառաջ բերած արդիւնների մէջ և արժանի է մեր ընթերցողների առանձին ուշադրութեանն ու գնահատութեանը: Այս առաջին անգամը չէ, որ պ. Երիցեան իւր պատմադիտական և հնարկական աշխատութիւններով մի խիստ օգտակար ծառայութիւն է մատուցանում հայ հասարակութեանը: Երբ մեր ժողովուրդը ներկայ դարում քաղաքակրթութեան արարելիքի վերայ ոտք դրաւ՝ նորա լուսաւորութեան կարապետներից մի մասի նշանարանն էր «մոռանալ Հայի ու Աւստին» մոռանալ անցեալը և նոր հիմունքների վերայ ազդային կեանք կադմակերպել: Այդ մոլար տեսութիւնը յիշատի այնչափ ազդեցութիւն ունեցաւ, որ մեր նոր գրականութիւն մշակողները համեմատաբար շատ քիչ տեղ առին պատմական ուսումնասիրութեան, և հետեանքն այն եղաւ, որ կրթութեան նոր սերունդը գրեթէ գաղափար չունի իւր ազգի ոչ միայն հին հին գրքերի, այլ ամենամօտիկ ժամանակների պատմութեան մասին: Այժմ, երբ կարծես զարթել և ընդհանրապէս է սկսել մեր մէջ այն գիտակցութիւնը, թէ «ժառն արմատով է ծառ», թէ մեր պատմական անցեալից կարուած մենք միայն դատարի հոգմադայներ կդառնայինք օտար քաղաքների համար՝ պ. Երիցեան այն բաղմաշխատանքն է, որ մեզ ծանօթացնում է մօտիկ անցեալի այն պայմանների հետ, որոնց միջից ելաւ՝ որոնց մէջ սնուեցաւ ու զարգացաւ մեր ժամանակակից ազդային կեանքը: Եւ որ գլխաւորն է՝ նորա աշխատասիրութիւնները վայելի վերջ դատողութիւններ կամ երկրորդական երրորդական աղբիւրներից բաղած հատուկաւոր անհաստատ տեղեկութիւններ չեն, ինչպէս լինում էին առաջ մեղանում սակաւթիւ պատմ. գրուածները, այլ երկար տարիների ընթացքում անդուշմաներով ձեռք բերած վաւերացումներ անմիջական արտադրութիւնը: Այդ վաւերացումները մինչև իսկ այնչափ մեծ տեղ են բռնում նորա ինչպէս միւս, այնպէս և մանաւանդ ներկայ գործի մէջ, որ նորա գրութեանը որոշ տեսակէտից աւելի յարմար էր գտնել «պատմական Նիւթերի ժողովածու» քան իսկական «պատմութիւն» անուանել:

Սակայն այս երկրեան զիտէ իւր ժողոված նիւթե-
րն այնպէս դատարարելէ աշխարհի կենդանի գոյ-
ներով նկարագրելէ զսրժող անեծքին և նոցա զսր-
ժողով թխններէ զբաժանաբար կողմն աշխարհ ար-
ատաշտակէ կերպով ներկայացնելէ որ նորա զը-
րուածները կարգացուած են յերաւի իրեն շատ
հետաքրքրել պատմութիւններ և դասնում միան-
գամայն թէ կը թուի թեան միջոց հասարակ ըն-
թերցողի համար և թէ լուրջ ուսումնասիրու-
թեան միջոց պատմագիտի համար: Ներսիսեան
զպրոցի պատմութեան նիւթը հարկաւ այնպիսի
ընտելութիւն ունէր, որ այս վերջին կողմը հա-
մեմատաբար աւելի քէ է աչքի բնկնում այստեղ,
թէպէտ զլիսաւոր զործիւններէ ներսէս և-ի (պ.
երկրեանի պատմագրութեան մշտական արժա-
նաւոր հերոսի): Յարութիւն քաջ Աշխարհեանի
Հաճան Զբոսեալի և ընդ պատկերները կրկին վարպետ
զըջով գծած են և նոցա զործունէութեան ար-
ժէքը խիստ սրտէ կերպով գնահատած: Սակայն
զըրուածքի ամբողջութեան մէջ հաւասարակշիւ-
թիւնը պակաս է. աեղ աեղ հեղինակը մանրամաս-
նութեանց կարելի է աւելի չափից աւելի ման-
րամասն հաշիւներէ մէջ է մանուս, ուրիշ աեղեր
պատմութեան ամբողջ երեսներ քաջ են մնում:

Այսպէս արամադրուած են ընտելանաբար նորան
իւր ձեռքում կգտն միտաւարթիւթեքը. բայց թոյ
ներսի մեկ նիւթաւոր սր նա սէ ի նպատակ զործի
կամենում է մի կողմից անպատճառ. բայց իւր
ունեցածները առ ի խնայում է երբեմն յետ
պահէ այն ինչ որ երկրորդականն է երրորդական
նշանակութիւն ունի (անում է նաև կըմն աւթիւն-
ներ): միւս կողմից բնականաբար է իւր ու-
նեցածով և աւելի հետաւոր ազդիւններէ չի դի-
մում իւր պատմութեան ամբողջութիւն տալու
համար: Եւնք կարծում ենք թէ այդպիսի ազ-
դիւններ շատ կարելի էր գտնել և պ. երկրեանի
պէս մի հմուտ գրող կարող կըմնէր ներսիսեան,
զպէս ի կամ որ գրեթէ նայն է՝ մեր դարու Հայոց
կրթական գոցի զարգացման աւելի լիւս պատ-
մութիւն բնագիտի և թէ պակաս հաղթելով յա-
ռաւ տանէր իւր աշխատութիւնը: Այնուամենայ-
նիւ նորա զըրուածքը մի շատ հետաքրքրական և
բազմաբովանդակ երեսն է այդ պատմութեան
որ պատիւ է բերում թէ իրեն հեղինակին և թէ
հրատարակութեան մասին հոգացող ներսիսեան
զպրոցի հոգարարութեան և շատ բան է ու-
սուցանում ընթերցողին:

Կ. Վ.

ՅԱՆՎԱՐԻ 1898 Թ. ՆՈՅԵՄԲԵՐ Ե ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՏԻՍՈՒԹԵԱՆ ՀՆՏՐԵՐ ՄԻՋՆԵՐԱԲԵԱՆ ՏԱՂԵՐՆԵՆԵՐԻՑ.

Եւր բանահաւարները մինչև այժմ աշխա-
տել են անգիր բանահիւսութեան նշխարներ ժո-
ղովելէ բայց շատ քիչ ուշադրութիւն են դարձրել
ժողովրդական բանահիւսութեան այն մնացորդ-
ների վերայ, որ հաւ ու կտոր զրուած են միջնա-
դարեան հեղինակներէ զըրուածքների մէջ: Սա-
կայն նորութիւն չէ, որ Ժ. զարկից սկսած մենք
ժողովրդական բանահիւսութեան մնացորդներ
կարող ենք գտնել նախնեաց ձեռագրերնէրէ մէջ:
Գրեցող նարեկացին իւր տաղերով և դանձերով,
Մագիստրոս, Միթիար Գոշ, Շնորհալին, Պար-
զան և մանաւանդ միջնադարեան երգիչները
արժանի են առանձին ուշադրութեան ժողովր-
դական բանահիւսութեան աւտակէտով, ժող-
ովրդի վարք ու բարքի սովորութիւններէ, մե-
տապաշատութեան ուսումնասիրութեան համար
ընտիր ազդիւններ են նաև մինչև այժմ բոլոր-
ովին անտես արուած քարոզները: Աւելի ազ-
դերի մատենագրութեան մէջ ևս հաջողաբար

չեն նման երեւոյթներ. Գրանսիրացոյց Գոյանդի
երգը, Գերմանացոյց ներկայանգները, Պարսից
Հաճամէն ժողովրդական վէպէր են, որ յետոյ
զրի են առնուել և մշակուել բանաստեղծների
ձեռքով: Զարմանալի չէ ուրեմն, եթէ ժողովր-
դական ներկայ բանահիւսութեան հետքեր սր-
ներ միջնադարեան տաղարանների մէջ:

Միջնադարեան երգիչներն ընդհանրապէս
ժողովրդական ոգով և լեզուով են հիւսում իրենց
երգերը. նորա ժողովրդի մարդիկ են, նայն դա-
րափարներով և զգացումներով սնուած, ինչպէս
հասարակ ժողովուրդը: Պարսն Ա. Կոստանեանց
իւր ժողովածուներով և յոռաջարաններով մատ-
նացոյց է արել նոցա այդ յատկութիւնը: Ներկայ
տաղերով մեր նպատակը չէ վերջիշեալ ընդհա-
նոր տոնչութիւնների մասին խօսել, այլ մի եր-
կու օրինակով ցոյց տալ թէ ժողովրդական բա-
նահիւսութեան հետքեր, փոխառութիւններ ևս
կան միջնադարեան երգերի մէջ: Ի՞նչ են օրինակ